

Any Mossèn Alcover

PUBLICACIONS Presentació de la
DE LA
PRESIDÈNCIA *Lletra de convit 2001*
10 / 2002

Any Mossèn Alcover : presentació de la Lletra de convir 2001. — (Publicacions de la Presidència ; 10)

ISBN 84-7283-666-5

I. Institut d'Estudis Catalans

II. Col·lecció: Publicacions de la Presidència ; 10

1. Alcover, Antoni M. 2. Alcover, Antoni M. Diccionari català-valencià-balear

3. Lexicògrafs — Balears 4. Català — Lexicografia

804.99Alcover, Antoni M.

4

Disseny gràfic: Enric Satué

© dels autors

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: març de 2003

Tiratge: 450 exemplars

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Carrer d'Aristides Maillol, 3, 1r. 08028 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31.

08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-666-5

Dipòsit Legal: B. 12364-2003

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

ÍNDEX

Presentació,
per Manuel Castellet,
president de l'Institut d'Estudis Catalans
7

Presentació,
per Joan Mas,
professor del Departament de Filologia
de la Universitat de les Illes Balears
11

El diccionari Alcover-Moll,
per Joan Veny,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
15

El que els catalans devem a mossèn Alcover,
per Aina Moll,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
23

La informatització del *Diccionari català-valencià-balear*,
per Joaquim Rafel,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
29

Presentació de la *Lletra de convit 2001*,
per Joan A. Argenter,
president de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
37

Lletra del convit 2001
43

ANY MOSSÈN ALCOVER
PRESENTACIÓ DE LA
LLETRA DE CONVIT 2001
EL QUE ELS CATALANS
DEVEM A MOSSÈN ALCOVER,
PER
AINA MOLL,
MEMBRE
DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA
DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Per a mi és, a més d'un honor que agraesc, una gran satisfacció poder participar en aquest acte, que sens dubte marcarà la definitiva reconciliació de l'Institut d'Estudis Catalans amb el primer president de la seva Secció Filològica: aquell que, després de ser aclamat com a *apòstol de la llengua catalana*, arribà a ser vist com un enemic pels membres de l'IEC i per gran part del catalanisme militant.

No diré pas que la seva agressivitat desmesurada i la contundència dels seus atacs no meressuessin la malvolença dels qui n'eren víctimes —si bé, en el fons, la seva mateixa desmesura les feia inofensives, com l'enrabiada d'un infant. No tothom tenia la generositat d'un Pompeu Fabra, que, essent el més ofès per les seves diatribes, no dubtà a reconciliar-s'hi, ni a fer gestions per afavorir la continuïtat de la seva obra després de mort ell. Però seria absurd que els catalans d'avui, recordant les picabaralles amb alguns dels seus contemporanis, oblidassin el pes de la seva obra; que l'ombra d'aquelles polèmiques continuàs tapant la llum del seu exemple de tenacitat i d'amor insubornable a la llengua i la cultura dels Països Catalans. Per això, quan em demanaren un títol per a la meua intervenció d'avui, vaig proposar *El que els catalans devem a mossèn Alcover*.

I què li devem? La primera resposta que ens ve espontàniament davant aquesta pregunta és: *el Diccionari* —a la qual cosa els qui encara avui li són contraris sovint repliquen que «el Diccionari el va fer en Moll» (i si l'escena passa a Mallorca, ja tenim debat armat, perquè encara hi ha qualche «gonellista» que pensa que «en Moll» va fer malbé, catalanitzant-lo, el projecte alcoverià).

És ver que ell només va ser a temps de participar en la redacció definitiva d'una part del primer tom, però això no lleva veracitat a la resposta espontània: «li devem el Diccionari» —i Moll ho volgué remarcar mantenint el seu nom tot sol a la portada dels volums i posant-hi, després del llarg subtítol, l'auto-

ria de la redacció. Li devem el diccionari que ell va iniciar, i bona part dels que han vingut darrere: què seria el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, si aquest no hagués pogut seguir pàgina per pàgina el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), mencionant-lo a cada passa —i destapant la caixa dels trons quan el que deia no li agradava—? Hauria tingut poca cosa per «complementar» i molta per «fer»...

Li devem la concepció del diccionari, i també l'amplíssima activitat que desplegà per aconseguir interessar-hi el poble de tot l'àmbit lingüístic català; l'enorme esforç personal que hagué de fer per adquirir els coneixements necessaris per a emprendre'l i perquè els adquirissin els seus col·laboradors; l'encert amb què escollí els seus mentors entre els millors romanistes de l'època —Schädel i Meyer-Lübke— i els seus ajudants entre els joves seminaristes en qui descobria la disposició innata d'interessar-se per la llengua i la capacitat de treballar-hi —el pare Colom, que seria un gran llubista; el pare Ginard, que ens deixaria el seu gran *Cançoner popular de Mallorca*; Francesc de Borja Moll, que tindria l'honor i l'enorme responsabilitat de redactar el diccionari i dur-ne l'edició endavant—; li devem la disciplina —tan allunyada del seu caràcter— amb què establí, seguint els consells dels entesos, el plantejament i la realització de l'obra, des del model de confecció de les cèdules fins a la precisió i la claredat de la redacció final —quan la seva tendència natural hauria donat per resultat un estil «pintoresc» força acostat al de Coromines (que en aquell temps no hauria caigut en gràcia com hi cau el d'aquest actualment...)—; li devem, en fi, que s'arruïnés per salvar l'obra i que prenguéss les disposicions necessàries per a mantenir-la en mans del seu successor, i evitar així el perill que la dispersió dels materials fes inútil tot l'enorme esforç col·lectiu anterior, com ha passat amb altres obres importants (per exemple, amb l'ALPI, l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica*, al qual Moll i Sanchis Guarner —i sobretot Tomàs

Navarro Tomás i els seus companys del Centro de Estudios Históricos— dedicaren tants d'esforços, que resultaren malaganyats).

Per a calibrar la importància de tot això, cal que considerem les circumstàncies excepcionals en què es produí. No parlam d'un gran lingüista que concep un diccionari ambiciós que superi els que ha donat una tradició lexicogràfica ja consolidada i es posa a treballar-hi amb el seu equip d'especialistes, a l'empara d'una universitat o d'un govern. Es tracta d'un «foll descominal» —com Ramon Llull— que, enamorat de la llengua, decideix reunir-ne tota la riquesa, antiga i moderna, dialectal i literària; la que parla el poble a cada contrada del seu àmbit territorial i la que dorm als arxius, en les obres literàries i en els treballs científics: una feïnada immensa, de la qual el despullament de tots els diccionaris preexistents constitueix una part molt petita. I no sols no té un equip d'especialistes per a dur-lo endavant, sinó que ell mateix està mancat dels coneixements necessaris per a dirigir-lo; no sols no pot oferir inicialment una compensació econòmica als qui es comprometen a enviar-li cèdules, sinó que aquests hi posen el paper, fins que alguna subvenció permet de proporcionar-ne als qui no se'n poden permetre el dispendi... Considerant tot això, i el resultat final positiu, hom té ganes d'aplicar-li l'acudit que vaig sentir no fa gaire per definir l'iniciador d'una empresa que té èxit contra tots els pronòstics: «Ho va aconseguir perquè no sabia que era impossible».

Ell, al contrari, sabia que no ho era; i la seva fe es va encomanar a la gran massa dels catalans, que respongué a la seva crida: des dels bisbes de tots els Països Catalans, fins a treballadors de la indústria analfabets, passant per corporacions científiques —l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona— i per tota casta de centres cívics i culturals, la gent creu en la seva obra i s'hi compromet. I

quan, al cap de deu anys, nota un sentiment de desànim i de cansament entre els col·laboradors, els arenga amb tanta força, que els fa vibrar novament.

Amb admirable sentit pràctic, crea el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC), com a mitjà de comunicació entre els seus col·laboradors de Catalunya, València, Rosselló i Balears «i per donar totes aquelles instruccions i fer a sebre totes aquelles coses que sien necessàries o convenients a tots els qui prenen part en la gran feuada». Així, hi trobam primerament les llistes de corresponsals i de col·laboradors, amb el número d'inscripció i l'adreça, i les instruccions específiques: per als qui treballen als arxius, per als qui treballen en el llenguatge vivent, per a la recollida de topònims...; i la llista de llibres que es despullen i de seccions del llenguatge vivent, i dels col·laboradors qui se n'ocupen; i explicacions elementals sobre el nom de la llengua, el seu àmbit geogràfic, etc., més una «Crònica de l'obra del Diccionari» que esdevé caixa de ressonància de les conferències i els actes de promoció que fa per tot el territori. Al cap de pocs anys, el BDLC és una revista de dialectologia —la primera d'Espanya, cronològicament— que gaudeix de reconeixement entre els romanistes estrangers, i en fomenta l'interès per la llengua catalana. Des del *Bolletí* polemitza, sense plànyer esforços i amb una allau d'arguments difícils de rebatre, amb qui defensa idees o posicions en perjudici de la llengua catalana —per exemple, replica l'article «Cataluña bilingüe» de Menéndez Pidal, amb dues-cents cinquanta-dues pàgines de *Questions de llengua i literatura catalanes*, que ve a ser un tractat sobre l'origen de les llengües romàniques—, o aprofita un comentari elogiós del capítol «Das Katalanische» del *Grundriss* de Gröber, que titula *Una mica de dialectologia*, per a abocar-hi en cent deu pàgines una tan gran quantitat de dades que, en paraules de Meyer-Lübke, «amb això roman fundada la dialectologia catalana». I d'altra banda, promou una sèrie

d'iniciatives que, emparades per Prat de la Riba, donen fruits importants, com el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) o l'enviament de becaris a estudiar filologia a Alemanya —hi anaren Griera, Barnils i Montoliu— (1908) o l'orientació de la Secció Filològica de l'Institut —que Prat de la Riba denominà inicialment Secció d'Estudis Filològics i d'Expansió de la Llengua. La gestació i el desenvolupament de tots aquests esdeveniments, es poden seguir pas a pas —amb noms, dates, distribució de tasques, etc.— en el *Bolletí*.

A part del diccionari i de l'impuls al clima de fervor catalanista, li devem una obra personal de gran valor: *l'Aplec de rondalles mallorquines*, que publicà amb el pseudònim de Jordi des Recó; una obra que el doctor Veny comentà justament en la seva semblança biogràfica d'Alcover; que ocupa un lloc preeminent entre els millors reculls de contes populars, i que ha iniciat en la lectura del català generacions senceres de mallorquins.

28

Finalment, li devem l'exemple de dedicació total a l'estudi i promoció de la llengua catalana, concebuda com a llengua nacional de tota la comunitat que la parla, i el coratge de defensar-la de manera radical com a *llengua pròpia*, sense posar en qüestió la divisió politicoadministrativa en estats. Tal vegada, si ens haguéssim inspirat en les seves arengues, a l'inici del règim autonòmic, hauríem estat capaços de posar en marxa i dur endavant una política lingüística molt exigent i alhora difícilment atacable. Tal vegada, encara ara, podríem espigolar en els seus escrits abrandats una «doctrina» idònia per a revifar els ànims dels catalans d'avui. Si fóssim capaços de creure i de fer creure que és possible el recobriment total de la llengua —i ho és, si tots els catalans ho volem i, tal com ell ho predicava, «ho demostram amb obres, i no sols amb paraules»—, mossèn Alcover, setanta anys després de la seva mort, podria exercir novament la funció d'*apòstol de la llengua catalana*.